

dr hab. Alicja Szerłaż, prof. UWr
Zakład Edukacji Międzykulturowej
i Badań nad Wsparciem Społecznym
Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Wrocławski

Wrocław, 20.07.2021 r.

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Agnieszki Nymś-Górnej

pt.: *Więżniowie z niepełnosprawnością ruchową w zakładach karnych,*

przygotowanej na Wydziale Studiów Edukacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Piotra Stępniaaka.

Podjętą przez mgr Agnieszkę Nymś-Górną, w ramach rozprawy doktorskiej, problematykę więźniów z niepełnosprawnością ruchową, przebywających w zakładach karnych, postrzegam jako ważną z perspektywy humanizacji warunków wykonywania kary pozbawienia wolności przez osoby z niepełnosprawnością, indywidualizacji oddziaływań penitencjarnych - resocjalizacji i terapii, czy dającej podstawy do namysłu nad funkcjonalnością polskiego systemu penitencjarnego, wyznaczającego formy i warunki odbywania kary pozbawienia wolności m.in. przez osoby z niepełnosprawnością. Postrzegam ją przede wszystkim jako istotną z perspektywy pedagogicznej, w szczególności pedagogiki resocjalizacyjnej, pedagogiki penitencjarnej, pedagogiki zdrowia, jak również pedagogiki specjalnej (w szczególności ortopedagogiki) oraz pedagogiki wielokulturowej (skazani z niepełnosprawnością stanowią specyficzną grupę społeczno-kulturową, wyodrębniającą się w przestrzeni zakładu karnego). Wykonywanie bowiem kary pozbawienia wolności ma w szczególności na celu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, a zwłaszcza poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa (art. 67 § 1 k.k.w.). Pomyślna realizacja tego celu wiąże się więc z samym skazanym, jego psychospołeczną i zdrowotną specyfiką, a także sprzyjającymi warunkami penitencjarnymi odbywania kary pozbawienia wolności. Stąd pedagogiczny kontekst i znaczenie oddziaływań penitencjarnych oraz procesu społecznej readaptacji skazanych z niepełnosprawnością. Docenić należy zatem podjęty przez Doktorantkę koncept badawczy.

Tym bardziej, że może stać się on również przyczynkiem do rozwoju wskazanych subdyscyplin pedagogicznych, bądź wykrystalizowania się nowej. Dlatego pozytywnie oceniam przedstawioną przez mgr Agnieszkę Nymś-Górną w rozprawie doktorskiej problematykę.

Recenzowana rozprawa doktorska liczy 221 stron wraz z załącznikami. Składa się z czterech części: pierwsza i druga część ma charakter teoretyczny (rozdziały 1-11), w części trzeciej przedstawione zostały założenia metodologiczne badań własnych (rozdziały 12-16) oraz część czwarta, będąca analizą badań własnych (rozdziały 17-24). W zakończeniu pracy zaprezentowane zostały podsumowanie i wnioski oraz postulaty i propozycje. Umieszczone zostały również: bibliografia (licząca 175 pozycji źródłowych, w tym 10 obcojęzycznych), spis tabel i schematów oraz aneks zawierający zastosowane narzędzia badawcze. Stwierdzam zatem, iż rozprawa doktorska została napisana zgodnie z przyjętymi standardami, a jej struktura odpowiada wymogom określonym dla tego typu prac.

Uzasadnienie podjętej problematyki i jej teoretyczna konceptualizacja

We wstępie do pracy mgr A. Nymś-Górna, uzasadniając podjęcie problematyki więźniów z niepełnosprawnością ruchową w zakładach karnych, stwierdza, iż obejmuje ona zagadnienia z pogranicza pedagogiki penitencjarnej oraz nauk o zdrowiu, która jest stosunkowo rzadko w takim ujęciu eksplorowana (s. 5-7). Z przytoczoną argumentacją na rzecz takiego zorientowania przedmiotu badań należy się zgodzić. Moim zdaniem zabrakło jednak wskazania, choćby przykładowych, autorów i zrealizowanych przez nich badań, które korespondują z zamysłem badawczym Doktorantki, lokując go w określonej przestrzeni naukowego dyskursu. Doktorantka stwierdza, iż *Dostępna literatura koncentruje się bądź na oddziaływaniach penitencjarnych, bądź na niepełnosprawności. Niewiele można znaleźć opracowań, które traktują o oddziaływaniach skierowanych do skazanych z niepełnosprawnością* (s. 5). Zatem kto zajmował się tą problematyką i w jakim zakresie? Pozwoliłoby to na wykazanie oryginalności zamierzenia badawczego oraz jego novum dla pedagogiki penitencjarnej i nauk o zdrowiu oraz dyscyplinarne przyporządkowanie badanych zagadnień. Odczuwam bowiem brak pedagogicznej konkretyzacji przedmiotu badań zwłaszcza, że mgr A. Nymś-Górna zauważa, iż *niezwykle istotne jest ustalenie roli pedagogiki w projektowaniu oddziaływań prozdrowotnych we współczesnej przestrzeni penitencjarnej* (s. 5). W związku z tym, jak stwierdza, *podjęła próbę połączenia koncepcji teoretycznych z praktyką codziennego postępowania oraz pracą penitencjarną z więźniami z niepełnosprawnością fizyczną (ruchową)*. Nie wskazuje jednak o jakie koncepcje chodzi i jaka jest ich dyscyplinarna proveniencja. W efekcie skutkuje to brakiem jasności teoretycznych

odniesień dla przedstawienia i analizy podjętej problematyki, jak założyła Doktorantka, w ich interdyscyplinarnym ujęciu. Powyższe daje o sobie znać w raczej „konspektowej” konceptualizacji teoretycznej kluczowych dla podjętej problematyki zagadnień.

Struktura rozprawy doktorskiej została skonstruowana poprawnie, choć nie jest wolna od mankamentów. O ile kolejność wyróżnionych w niej części nie budzi wątpliwości, to warto było zadbać o większą precyzję w formułowaniu tytułów rozdziałów adekwatnie do ich merytorycznej zawartości. Na przykład tytuł rozdziału pierwszego wskazuje na omówienie pojęcia zdrowia, choroby oraz niepełnosprawności, a Doktorantka rozpoczyna rozważania od wykładni niepełnosprawności i jej obrazu populacyjnego w Polsce, następnie „przeskakuje” do ujęć definicyjnych zdrowia oraz choroby, eksponując rozumienie niepełnosprawności jako pewnego stanu zdrowia (s.12), choć nie wnika w istotę takiego rozumienia poprzez dokonanie analiz zaprezentowanych wykładni. Wprowadza również wątek kryteriów, ze względu na które *wybrane aspekty niepełnosprawności są uznawane jako wykraczające poza pewne ustalone normy*, nie poddając ich interpretacji, ani nie wskazując na ich użyteczność dla dokonywanego teoretycznego oglądu istotnych dla przedmiotu badań zagadnień. Wprowadza również wątek zakazu dyskryminacji, by zaraz po jego zasygnalizowaniu przejść do klasyfikacji i poziomów niepełnosprawności, z ekspozycją niepełnosprawności ruchowej, dalej doświadczanych przez te osoby problemów i barier. W rezultacie trudno o jednoznaczne i precyzyjne rozumienie niepełnosprawności rozpatrywanej w odniesieniu do takich kategorii, jak zdrowie i choroba, ugruntowane w określonych teoriach czy koncepcjach, jak sobie to wcześniej Doktorantka założyła. To raczej wykładnia pojęć niż ich teoretyczna konceptualizacja na gruncie pedagogiki i nauk o zdrowiu, zresztą o ograniczonym zakresie. Autorka nie sięga przy tym do znaczących prac takich pedagogów, jak np. Janina Wyczesany, Marcin Wlazło, Ewa Zasępa, Franciszek Wojciechowski, Czesław Kosakowski, Janusz Kirenko, Roman Ossowski, czy publikacji Stanisława Kowalika.

Jako mało precyzyjny postrzegam także tytuł rozdziału drugiego *Niepełnosprawność fizyczna jako problem zdrowotny i społeczny. Ogólna charakterystyka osób z niepełnosprawnością*. Trafniejszym, moim zdaniem byłby tytuł – Modelowe ujęcie niepełnosprawności – osoby z niepełnosprawnością ruchową w przestrzeni społeczno-kulturowej. Prezentując poszczególne modele niepełnosprawności (medyczny – indywidualny, społeczny, kulturowy i scalony model niepełnosprawności – biopsychosocjalny, preferowany na gruncie pedagogiki specjalnej), winna była wskazać na ten spośród nich, który jest poznawczo użytecznym dla rozumienia niepełnosprawności i określenia roli środowiska zakładu karnego w procesie odbywania kary

pozbawienia wolności przez więźniów z niepełnosprawnością ruchową, w jego medycznych i psychospołecznych aspektach. Stworzyłaby tym samym teoretyczne ramy swojego przedsięwzięcia badawczego. Tym bardziej, jak sama tego dowodzi, pojęcie niepełnosprawności ma interdyscyplinarny i wielowymiarowy charakter. Co istotne, nie dokonuje wnikliwej analizy istoty, specyfiki i rodzajów niepełnosprawności ruchowej, kluczowej dla projektu badawczego. A przecież na s. 88, w tabeli 4, dotyczącej cech skazanych z niepełnosprawnością fizyczną, wskazuje na następujące zmienne szczegółowe: rodzaj niepełnosprawności, klasyfikacja niepełnosprawności ze względu na czas wystąpienia (nabyta, wrodzona) oraz przyczyny niepełnosprawności. W tym kontekście warto było sięgnąć np. do pozycji autorstwa Bernadety Szczupał, *Godność osoby z niepełnosprawnością. Studium teoretyczno-empiryczne poczucia godności młodzieży z dysfunkcją narządu ruchu*, Wydawnictwo Akapit, Kraków 2009, w której autorka poddaje analizie m.in. pojęcie niepełnosprawności oraz niepełnosprawności ruchowej, charakteryzuje zróżnicowanie populacji osób z niepełnosprawnością ruchową, a także wskazuje na uwarunkowania funkcjonowania osób z tego rodzaju niepełnosprawnością. W recenzowanej rozprawie brakuje również uzasadnienia na rzecz przyjętego przez Doktorantkę zamiennego używania pojęć niepełnosprawność ruchowa i niepełnosprawność fizyczna. Generalnie, w swych rozważaniach, orientuje się bardziej na ogólnie pojętą niepełnosprawność niż niepełnosprawność ruchową. W sposób poprawny przedstawione zostały natomiast wymiary postrzegania niepełnosprawności i w ich kontekście uwarunkowania adaptacji do własnej niepełnosprawności z jednoczesnym wskazaniem na możliwości wsparcia osób z niepełnosprawnością. Zabrakło jednak zwrócenia uwagi na wyznaczniki funkcjonowania osób z niepełnosprawnością czy zmian osobowości pod wpływem uszkodzenia ciała, omówionych np. w oparciu o opracowanie autorstwa Stanisława Kowalika pt.: *Psychologia rehabilitacji*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007. Jako interesujący oceniam wątek jakości życia osób z niepełnosprawnością – szkoda, że przedstawiony w sposób sygnałny.

Odnosząc się do konkluzywnie do problematyki przedstawionej przez mgr A.Nymś-Górną w rozdziale pierwszym i drugim stwierdzam, iż kluczowe zagadnienie niepełnosprawności, w jego zdrowotnych i społecznych aspektach, zostało przedstawione zdecydowanie w podstawowym zakresie, wystarczającym jednak do opracowania założeń metodologicznych projektu badawczego. Natomiast kontekst penitencjarny omawianych zagadnień przyjmuje postać raczej przypuszczeń Doktorantki, niż rzetelnej ich analizy (dla przykładu rozważania na stronach: 14, 15, 17, 21 czy 31).

Kolejne cztery rozdziały, w części pierwszej rozprawy, dotyczą systemu penitencjarnego oraz stanu zdrowia i opieki zdrowotnej nad więźniami w polskich zakładach karnych. To w zasadzie dobre opracowanie zaprezentowanych w nich zagadnień. Moje zastrzeżenia budzi jednak rozdział 3 – *Kilka uwag o polskim systemie penitencjarnym i jego elementach*, liczący dwie i pół strony. Doktorantka wyjaśniła w nim, w zasadzie za Jerzym Śliwowskim oraz Zygmuntem Ziemińskim, pojęcie systemu penitencjarnego i specyficzne dla niego elementy, jego organizację oraz regulamin organizacyjno-porządkowy, wymieniając także rodzaje i typy zakładów karnych. Uważam, że ze względu na przedmiot poznania - więźniów z niepełnosprawnością ruchową w zakładach karnych, należało wskazać także np. na specyfikę polityki penitencjarnej, na cechy zakładu karnego, odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie zwykłym i programowanym, indywidualne programy oddziaływań penitencjarnych jako kompleksowego połączenia diagnozy deficytów, prognozy kryminologicznej, programu zadań wychowawczych i sposobu ewaluacji ich wykonania, czy też psychospołeczne dolegliwości więźniów związane z izolacją penitencjarną, również w kontekście ich niepełnosprawności. Doceniam natomiast przedstawioną przez Doktorantkę charakterystykę populacji więziennej w kontekście stanu zdrowia i opieki zdrowotnej nad więźniami. Zaprezentowane dane statystyczne dają interesujący obraz stanu orzecznictwa lekarskiego, zachorowalności w zakładach karnych, zrealizowanych badań na rzecz ochrony zdrowia osadzonych oraz udzielonych porad ambulatoryjnych, także opieki zdrowotnej świadczonej przez więzienną służbę zdrowia.

Bardzo pozytywnie oceniam natomiast opracowanie dotyczące prawa do świadczeń zdrowotnych osób pozbawionych wolności w przepisach prawa penitencjarnego (rozdział 5). To kompetentna, merytoryczna i wieloaspektowa wykładnia regulacji prawnych krajowych oraz międzynarodowych we wskazanym powyżej zakresie. Ewidentnie wskazuje na znajomość przez Doktorantkę prawnych aspektów, regulujących warunki odbywania kary pozbawienia wolności m.in. przez osoby z określonymi deficytami czy defektami, w tym również z niepełnosprawnością. Do przyjęcia są rozważania dotyczące oddziaływań penitencjarnych oraz wchodzących w ich zakres resocjalizacji oraz terapii, w tym zwrócenie uwagi na skargowość m.in. więźniów z niepełnosprawnością (rozdział 6). Podkreślić przy tym należy refleksyjne podejście Doktorantki do tworzenia odrębnych zakładów karnych dla osób z niepełnosprawnością. Moim zdaniem słusznie zauważa, że *mijałoby się to z zasadami inkluzji społecznej i integracji* (s. 47).

Przedmiotem analiz w części drugiej rozprawy doktorskiej mgr A. Nyc-Górna uczyniła osoby z niepełnosprawnością ruchową w polskich zakładach karnych – choć tytuł tej części wymaga korekty – *Niepełnosprawność fizyczna a polski system penitencjarny* (s.49). Podjęta problematyka została zaprezentowana w rozdziałach 7 – 11. W sposób poprawny przedstawiona została istota kary pozbawienia wolności oraz jej funkcje, ale także (co ważne) obszary krytyki kary pozbawienia wolności. Szkoda, że omawiając te zagadnienia nie sięgnęła do opracowań Teodora Szymanowskiego, Leszka Boguni czy Tomasza Kalisza. Przedstawione przez Doktorantkę typy izolacji, systemy odbywania kary pozbawienia wolności (zwykły, terapeutyczny i oddziaływania programowanego) - choć zasadniej byłoby je omówić, jak zauważyłam wcześniej, w rozdziale trzecim – są do przyjęcia. W sposób interesujący przedstawiona została sytuacja więźniów z niepełnosprawnością w zakładzie karnym w kontekście przygotowania polskiego więziennictwa do przyjmowania tego typu skazanych (i w tym przypadku tytuł rozdziału 8 winien ulec korekcie). Walorem poznawczym tej części opracowania jest również zaprezentowanie sytuacji więźniów z niepełnosprawnością w wybranych krajach – w USA, Australii, Norwegii, Ghanie i Francji, co może być przyczynkiem do analiz porównawczych oraz aplikacji rozwiązań do polskiego systemu penitencjarnego. Zasadnie, w kontekście prezentowanych w części drugiej zagadnień, omawia statystyki dotyczące osób z niepełnosprawnością ruchową przebywających w zakładach karnych, analizując jednocześnie ich sytuację zdrowotną oraz warunki odbywania kary pozbawienia wolności, z uwzględnieniem zobowiązań więziennej służby zdrowia (rozdział 9). W nawiązaniu do omawianych zagadnień należy zwrócić uwagę na brak uzasadnienia wprowadzenia wątku społecznej percepcji i postaw przejawianych wobec osób z niepełnosprawnością, a przecież jedną ze zmiennych szczegółowych zmiennej niezależnej Doktorantka czyni postawy współwięźniów wobec skazanych z niepełnosprawnością ruchową (s. 82). Dlatego należało określić istotę kategorii postawa oraz jej regulacyjny charakter. To bowiem, jak wynika z przyjętych założeń badawczych, ważny aspekt badań mgr A. Nymś-Górnej.

Pozytywnie oceniam zaprezentowane przez Doktorantkę modele pracy penitencjarnej z więźniami, także tymi z niepełnosprawnością (rozdział 10). Zasadnie skupia się na modelu pracy socjalno-penitencjarnej, opracowanym przez Piotra Stępniaaka, ukazując jego funkcjonalność w odniesieniu do osadzonych z niepełnosprawnością. Dokonuje przy tym interesującej analizy między modelami: modelem sądowej pracy socjalnej w ujęciu Piotra Stępniaaka, minimalistycznym modelem socjalnej obsługi opracowanego przez Henryka

Machela oraz modelem racji zhumanizowanego odwetu w wykładni Michała Porowskiego i Andrzeja Rzeplińskiego.

W konsekwencji stwierdzam, że Doktorantka, na dobrym poziomie, przedstawiła i poddała analizie kluczowe zagadnienia dotyczące istoty i warunków odbywania kary pozbawienia wolności przez osoby z niepełnosprawnością ruchową w jednostkach penitencjarnych, ze szczególnym uwzględnieniem ich sytuacji zdrowotnej. Na ich podstawie nakreśliła, co warto docenić, obszary i problemy do badań własnych.

Ocena projektu badań i poprawności procedury badawczej

Lektura części trzeciej pracy *Założenia metodologiczne badań własnych*, mimo pewnych niedociągnięć, pozwala na pozytywną ocenę. W sposób merytorycznie i metodologicznie zasadny określony został przedmiot badań własnych, adekwatnie do jego zakresu sformułowane zostały cele badawczej eksploracji, a także problemy główne i pytania szczegółowe oraz hipotezy. Postrzegam je jako koherentne w stosunku do siebie. Podobnie w przypadku wyróżnionych zmiennych badawczych i ich wskaźników, choć w związku z nimi dostrzegam pewne nieścisłości. Otóż do zmiennych niezależnych (s. 82) Doktorantka zalicza między innymi *postawy współosadzonych wobec skazanych z niepełnosprawnością ruchową*, obrazując natomiast *model zależności zmiennych* (s.84) wskazuje na *stosunek więźniów z grupy kontrolnej*. Jakie zatem rozumienie postaw przyjęła Doktorantka na użytek badań własnych, skoro czyni je jedną ze zmiennych, która winna być zoperacjonalizowana poprzez wyodrębnienie specyficznych dla niej wskaźników? Nie wyjaśniła istoty tej kategorii również w części teoretycznej rozprawy (s. 66-67). Analiza *Kwestionariusza ankiety dla skazanych (grupa porównawcza)*, wskazuje na następujące obszary diagnostyczne: kontakt więźniów ze współosadzonymi z niepełnosprawnością ruchową, warunki odbywania kary pozbawienia wolności przez więźniów z niepełnosprawnością ruchową, zakres świadczonej im pomocy, problemy, z którymi borykają się więźniowie z niepełnosprawnością ruchową, zaangażowanie więźniów na rzecz pomocy współosadzonym z niepełnosprawnością ruchową, stosunek do nich służby więziennej, organizacja codziennej aktywności oraz specyfika zorientowanych na nich oddziaływań. Zatem na podstawie czego Doktorantka będzie przesądzała o rodzaju postaw przejawianych przez sprawnych współosadzonych? Dlaczego w odniesieniu do tej zmiennej nie zostały określone wskaźniki? Niejasne jest również wprowadzenie grupy kontrolnej, określanej przez Doktorantkę także jako grupa porównawcza. Jaki był tego cel? W jakim zakresie informacje uzyskane od tej grupy badanych służyły kontroli, a w odniesieniu do czego stanowiły podstawę do analiz porównawczych? Tego Doktorantka nie precyzuje w tej części

pracy mimo, że w części empirycznej czyni z niej istotne źródło informacji oraz podstawę analiz. Dlaczego grupa ta raz jest określana mianem kontrolnej, a innym razem grupy porównawczej (to określenie dominuje w części empirycznej pracy)? Mam wątpliwość co do takiego właśnie określenia tej grupy – była to bowiem kolejna grupa badanych, potraktowana przez Doktorantkę jako źródło informacji o warunkach odbywania kary pozbawienia wolności współosadzonych z niepełnosprawnością ruchową, ich sytuacji w zakładzie karnym, stosunku do nich oraz świadczonej na ich rzecz pomocy.

Warto było także odnotować, iż w obrębie głównych zmiennych badawczych wyodrębnione zostały zmienne szczegółowe.

Przyjęte przez Doktorantkę metody i techniki oraz opracowane na użytek badań własnych narzędzia badawcze nie budzą zasadniczych wątpliwości. Dobrze uzasadniony został ich wybór, a w przypadku wybranych technik badawczych wskazany został zakres pozyskanych dzięki nim danych empirycznych. O adekwatności ich doboru świadczy faktycznie zgromadzony przez Doktorantkę materiał empiryczny. Dla jasności procedury badawczej należało jednak scharakteryzować opracowane narzędzia badawcze – co dzięki ich zastosowaniu Doktorantka uzyska w odniesieniu do zmiennych badawczych i ich wskaźników. Brak tego opisu powoduje, że czytelnik samodzielnie musi się zapoznać z kwestionariuszami ankiet, dyspozycjami do badania akt skazanych, arkuszem obserwacji, dyspozycjami tematycznymi do wywiadu z personelem Więziennej Służby Zdrowia oraz do wywiadu z wychowawcami (zamieszczonymi w aneksie) i wykoncypować zagadnienia, które są diagnozowane przez poszczególne narzędzia badawcze. Niemniej analiza poszczególnych narzędzi pozwala stwierdzić, iż w sposób właściwy zostały w nich ujęte, wpisujące się w przedmiot poznania, pola badawczej eksploracji.

Dobór próby badawczej oraz organizacja badań nie budzą zastrzeżeń. W badaniach uczestniczyło 226 więźniów (101 z niepełnosprawnością ruchową oraz 125 sprawnych współosadzonych), odbywających karę pozbawienia wolności w jednostkach penitencjarnych, w których przebywa dominujący w kraju odsetek osadzonych z niepełnosprawnością ruchową. Dlatego uważam, że ich dobór próby badawczej jest właściwy dla efektywnego zrealizowania badań w zgodzie z przyjętymi przez Doktorantkę założeniami.

Na podstawie powyższego stwierdzam zatem, że mgr A. Nymś-Górna w sposób metodologicznie poprawny zaprojektowała własne przedsięwzięcie badawcze.

Rezultaty badań własnych

Wyniki badań własnych mgr A. Nymś-Górna zaprezentowała w części czwartej rozprawy doktorskiej, w rozdziałach 17-24. To rzetelne oraz interesujące opracowanie dotyczące przygotowania badanych zakładów karnych i aresztów śledczych do przyjmowania osób z niepełnosprawnością ruchową; stanu zdrowia więźniów z niepełnosprawnością ruchową; funkcjonowania tej grupy skazanych w warunkach zakładu karnego; ich społecznego funkcjonowania w przestrzeni penitencjarnej; oddziaływań penitencjarnych, resocjalizacyjnych i terapeutycznych zorientowanych na tę grupę osadzonych oraz świadczonej im pomocy medycznej i opieki zdrowotnej. Zgromadzony materiał empiryczny został poddany poprawnej analizie ilościowej oraz jakościowej interpretacji. Wartościowymi poznawczo są ustalenia i wnioski dotyczące:

- rodzaju aktywności podejmowanej przez więźniów (zajęcia kulturalno-oświatowe, sportowe, kontakty z najbliższymi, edukacja , terapia), poddane analizie ze względu na rodzaj ich niepełnosprawności ruchowej;
- korzystania przez skazanych z niepełnosprawnością ruchową z zajęć kulturalno-oświatowych, poddane analizie ze względu na system wykonania kary pozbawienia wolności;
- określenia priorytetów w pracy penitencjarnej przez skazanych z niepełnosprawnością ruchową oraz ich wychowawców;
- funkcji opiekuna więźnia z niepełnosprawnością, pełnionej przez sprawnego skazanego i częstotliwości kontaktów – funkcji, moim zdaniem, zasługującej na upowszechnienie w zakładach karnych, posiadającej istotny walor resocjalizacyjny;
- czy oceny przez więźniów z niepełnosprawnością ruchową świadczonej im pomocy medycznej i opieki zdrowotnej.

Na podstawie wniosków, wynikających z przeprowadzonych badań, Doktorantka formułuje zasadne rekomendacje do pracy ze skazanymi z niepełnosprawnością ruchową w warunkach zakładu karnego, dotyczące: sposobu postępowania z niepełnosprawnymi skazanymi (przestrzeganie regulaminów i porządku wewnętrznego, rzetelna diagnoza, kontakt osadzonych z rodziną, wspomaganie społeczne w miejscu zamieszkania, dbałość o relacje społeczne w zakładzie karnym), ochrony zdrowia oraz organizacji warunków wykonywania kary pozbawienia wolności, w myśl realizacji zasady równości chroniącej przed dyskryminacją w zakładach karnych więźniów z niepełnosprawnością.

Zabrakło natomiast jednoznacznych i ostatecznych rozstrzygnięć w zakresie sześciu sformułowanych na użytek badań własnych hipotez zwłaszcza, że obrazują one relacje warunkowe między określonymi zmiennymi.

Uogólniając. O wartości poznawczej przedsięwzięcia badawczego mgr A. Nymś-Górnej przesądza wieloaspektowa i rzeczowa diagnoza sytuacji więźniów w zakładach karnych, w istotnych dla ich funkcjonowania aspektach. Wielozródłowe pozyskanie danych empirycznych czyni je wiarygodnymi i użytecznymi dla podnoszenia jakości nie tylko warunków wykonywania kary pozbawienia wolności, ale przede wszystkim podejmowanych w zakładach karnych oddziaływań penitencjarnych, resocjalizacyjnych i terapeutycznych. Szkoda tylko, że Doktorantka, mimo przyjętego założenia (s. 5), w oparciu o wyniki badań własnych nie rozstrzygnęła ostatecznie o roli pedagogiki w projektowaniu oddziaływań prozdrowotnych we współczesnej przestrzeni penitencjarnej oraz nie wskazała na pedagogiczne aplikacje wyników badań własnych.

Ocena formalnej strony recenzowanej rozprawy

Strona formalna pracy nie budzi znaczących zastrzeżeń, a występujące w niej usterki nie wpływają znacząco na ogólną pozytywną ocenę rozprawy doktorskiej. Dla przykładu, zauważalny jest nierówny poziom merytorycznej narracji - o ile analizy dotyczące zagadnienia niepełnosprawności, rozpatrywanej w kontekście zdrowia i choroby, uznać należy za zdecydowanie podstawowe, to problematyka penitencjarna jest opracowana na zdecydowanie wyższym poziomie. Oczekiwałam również większej ekspozycji w tekście nazwisk autorów, z pozycji których Doktorantka korzystała. Za niezbyt fortunne, w odniesieniu do teoretycznej konceptualizacji podjętej problematyki, uważam odnotowane w tytułach sformułowania: *zagadnienia ogólne, kilka uwag o... , czy poprawność zapisu jednego z pytań szczegółowych: jakie utrudnienia i ułatwienia (na przykład bariery architektoniczne) dla więźniów z niepełnosprawnością występują na terenie zakładów karnych i aresztów śledczych w relacji do ich niepełnosprawności ruchowej? Czy ułatwieniem są bariery architektoniczne?* Ponadto w przypisach i wykazie bibliograficznym, w przypadku pozycji zwartych, należało odnotować wydawnictwa.

Konkluzja

Na podstawie wykazanych walorów poznawczych i ważności podjętej problematyki badawczej, również z uwzględnieniem wykazanych w recenzji mankamentów, stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Agnieszki Nymś-Górnej w wystarczającym stopniu spełnia warunki

określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zmianami), w związku z przepisami ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. poz. 1669 z późn. zmianami) oraz na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1668 z późn. zmianami) i wnioskuję do Rady Naukowej Dyscypliny Pedagogika w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu o dopuszczenie mgr Agnieszki Nymś-Górnej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Miko Szewczyk